SUOMEN ASIANAJAJALIITTO
FINLANDS ADVOKATFÖRBUND

Eduskunnan lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Dnro K2023-26 1 (3)

13.10.2023

Lausuntopyyntönne: HE 41/2023 talousarvioesitys ja VNS 1/2023 julkisen talouden suunnitelma
HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2024 SEKÄ VALTIONEUVOSTON SELONTEKO JULKISEN TALOUDEN SUUNNITELMASTA 2024–2027

Suomen Asianajajaliitto (”Asianajajaliitto”) esittää pyydettynä lausuntonaan seuraavaa:

Talousarvioesitys oikeusministeriön hallinnonalaan osalta sekä julkisen talouden suunnitelma

Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi (”Talousarvioesitys”) oikeusministeriön hallinnonalan toimintaympäristön kuvauksessa todetaan, että oikeusministeriö ylläpitää ja tukee yhteiskunnallista vakautta vahvistamalla oikeusvaltiota, demokratiaa sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Talousarvioesityksen mukaan robusti ja vakaa yhteiskuntarakenne sietää kriisejä paremmin ja kehittää kykyä selvityä niitä. Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja kestävä yhteiskunta perustuu luottamukseen ja yhteistoimintaan. Lisäksi esityksessä todetaan, että vakaa ja luotettava oikeusjärjestelmä on yhteiskunnan ja kansantalouden suotuisan kehityksen perusedellytys.

Oikeusministeriön toimintaan vaikuttavina keskeisinä muutostekijöinä esityksessä on listattu muun muassa kansainvälinen oikeusvaltiokehitys ja autoratismin nousu, demokratian ja vaikuttamistapojen muutos sekä eriarvoistuminen ja yhdenvertaisuuden ristiriitainen kehitys.

Julkisen talouden suunnitelmassa oikeusministeriön hallinnonalan osalta keskeisimpinä uusina päätöksinä ja muutoksina on tuotu esille oikeudenhoidon resurssien vahvistaminen 25 miljoonalla eurolla vuodesta 2025 lukien. Täsmällisemmästä kohdennuksesta eri toimijoille linjataan suunnitelman mukaan kevään 2024 julkisen talouden suunnitelmassa.

Asianajajaliitto katsoo, että oikeusministeriön hallinnonalan toimiympäristökuvauksessa todetut tavoitteet ovat äärimmäisen tärkeitä, ja niihin sekä oikeusministeriön arvokkaaseen työhön yhteiskunnallisen vakauden, oikeusvaltion, demokratian sekä perus- ja ihmisoikeuksien vahvistamisessa tulee suhtautua äärimmäisellä vakavuudella. Asianajajaliitto kiinnittää huomiota vaikuttavina muutostekijöinä esille nostettuihin kansainväliseen oikeusvaltiokehitykseen sekä autoratismin nousuun ja toteaa, että toimivan demokratian ja oikeusvaltion turvaaminen ja suojaaminen on ensiarvoisen tärkeää myös niissä valtioissa, joissa oikeusvaltioperiaatteen voidaan kyseisellä hetkellä katsoa toteutuvan. Tältä osin Asianajajaliitto katsoo, että oikeusvaltioperiaatteen turvaaminen on jatkuva prosessi, joka edellyttää esimerkiksi riittävien lainsäädännöllisten turvamekanismien valmistelua ja voimaan saattamista silloinkin, kun merkittäviä ongelmia ei vielä ole.

Asianajajaliitto katsoo, että kustannusten tason säilyttämiseksi tulisi kiinnittää huomiota myös kehittämistarpeisiin, ja esimerkiksi ”oikeudenhoidon omakanta” sekä Asianajajaliiton esittämä työtapareformi ovat keinoja, joilla oikeudenhoitoa voitaisiin tehostaa. Asianajajaliitto on esittänyt sekä oikeudellista edustusta varten asiointiportaalia, johon myös Euroopan komission oikeusvaltioraportissa (2023 Rule of Law Report – Country Chapter Finland, s. 7) on Suomen osalta kiinnitetty huomiota, ja työtapareformia (www.työtapareformi.fi), jolla voitaisiin sujuvoittaa riita- ja rikosasioiden käsittelyä ja samalla alentaa oikeudenkäyntien kustannuksia. Asianajajaliitto on lisäksi vakavasti huolissaan oikeudenhoidon digitalisaation hitaudesta. Digitalisaatio lisäisi oikeudellisen asioinnin läpinäkyvyyttä, mutta olisi myös omiaan tehostamaan prosesseja.

Oikeusturvan saatavuus ja yksityiset avustajat osana oikeusapujärjestelmää

Talousarvioesityksestä ilmenevin tavoin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnissa väitteen ”korkealaatuinen oikeusturva on kaikkien saatavilla” toteuma on vuoden 2022 osalta ollut ainoastaan tyydyttävällä tasolla, joka on arvioitu taso myös vuoden 2023 osalta. Vuoden 2024 arviossa on kyseisen vaikuttavuustavoitteen arvio kirjattu tasolle ”hyvä” (Talousarvioesitys, s. 267).

Suomalaisen oikeusapujärjestelmän toimivuus ja kattavuus rakentuu osittain sen varaan, että myös yksityiset avustajat ottavat hoitaakseen oikeusapuasioita. Vuonna 2022 julkaistussa valtioneuvoston oikeudenhoidosta antamassa selonteossa on arvioitu, että vuosien 2011–2021 aikana yksityisille avustajille saapuneiden siviili- ja hakemusoikeusapuasioiden määrä on vaihdellut noin 7 600–18 000 asian välillä näiden asioiden kokonaismäärän ollessa samalla ajanjaksolla 35 800–43 600 asiaa. Erityisesti rikosoikeusapuasioiden osalta yksityisille avustajille saapuneiden rikosoikeusapuasioiden määrä on kyseisen seurantajakson aikana kasvanut noin 14 900 asiasta noin 26 000 asiaan. Saapuneista rikosoikeusapuasioista julkiset oikeusavustajat hoitivat selonteon mukaan vuonna 2021 18 prosenttia (Oikeudenhoidon selonteko, VN 2022:67, s. 49). Näin ollen voidaan todeta yksityisten avustajien aseman osana suomalaista oikeusapujärjestelmää olevan hoidettujen oikeusapuasioiden määrän osalta merkittävä.

Oikeusapuasioita hoitaessa yksityisille avustajille maksettavat korvaukset on säädetty annettavaksi oikeusapulain 17 §:n mukaisesti erillisellä valtioneuvoston asetuksella (290/2008), jonka 6 §:n mukainen palkkio on 110 euroa tunnilta. Maksettavan palkkion määrä on säilynyt ennallaan 1.1.2014 lukien.

Asianajajaliitto pitää oikeudenhoidon selonteon pohjalta annettua esitystä perusteiltaan oikeana ja tärkeänä avauksena suomalaisen oikeusapujärjestelmän kattavuuden turvaamiseksi myös tulevaisuudessa.

Asianajajaliitto tuo kuitenkin esiin, että jo pelkästään elinkustannusindeksin mukainen korotustarve vuosien 2014–2021 osalta edellyttäisi noin 7,5 miljoonan euron tasokorotusta. Tämä tarkoittaisi käytännössä 10 euron tuntikorotusta nykyiseen palkkiotasoon. Esityksessä olevaa 5,5 miljoonan euron yleistä juttujen määrää koskevaa tasonkorotusta voidaan näin ollen pitää tarpeellisena kattamaan asiamäärien muutoksia, mutta esitetty korotus ei huomioi edellä mainittua oikeusapupalkkioiden korotustarvetta eikä edes elinkustannusindeksin mukaisia korotuksia ole tehty oikeusapupalkkioon vuoden 2014 jälkeen.

Valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä annetun lain (477/2016) 10 §:n mukaan oikeusaputoimisto voi antaa oikeudellista apua muullekin kuin oikeusapulaissa tarkoitettuun oikeusapuun oikeutetulle henkilölle, jos siihen on palvelun hakijan kannalta tai oikeusaputoiminnan asianmukaisen järjestämisen kannalta perusteltua syytä. Oikeusaputoimistot ovatkin jo vuonna 2013 veloittaneet niin sanotuista täyden korvauksen oikeusapupalveluista pääkaupunkiseudulla 173,75 euroa tunnilta. Ottaen huomioon edellä todettu yksityisten avustajien merkittävä rooli osana suomalaista oikeusapujärjestelmää sekä esityksessä oikeusturvan saatavuudesta ja oikeusministeriön hallinnonalan toimintaympäristön kuvauksessa lausutut tavoitteet, Asianajajaliitto esittää huolensa siitä, ettei nykyinen yksityisille avustajille oikeusapuasioissa maksettava palkkiotaso ole esitetyn, määrältään alle elinkustannusindeksin mukaisen tasonkorotuksen jälkeenkään riittävän oikeasuhtainen suhteessa palvelujen tuottamisesta aiheutuviin kustannuksiin tai vastaavissa omakustanteisissa asioissa maksettaviin palkkioihin. Asianajajaliitto pitääkin mahdollisena ja huolestuttavana kehityskulkuna, että mikäli yksityisten avustajien palkkiotasoa ei saada pitkällä aikavälillä vastaamaan paremmin esimerkiksi valtion oikeusaputoimistojen edellä kuvatusta ns. täyden korvauksen asioista veloittamaa palkkiotasoa, tulee yksityisten avustajien hoitamien oikeusapuasioiden määrä vääjäämättä laskemaan. Asianajajaliiton käsityksen mukaan tämä olisi omiaan heikentämään oikeusturvan saatavuutta.

Asianajajaliitto katsookin, että jotta oikeusministeriön hallinnonalan toimintaympäristön kuvauksessa esitetyt tavoitteet korkealaatuisen oikeusturvan saatavuuden parantamisen osalta voisivat toteutua, tulisi koko Suomen kattavaa oikeusapupalveluiden saatavuutta turvata monin eri keinoin myös tulevaisuudessa. Muiden tarpeellisten ja esitettyjen toimenpideiden, kuten esimerkiksi valtion oikeusapupalveluiden lisärahoituksen, oikeusavun tulorajojen tarkastelun sekä oikeusturvavakuutusten sääntelyn ohella, yksityisille avustajille maksettavien palkkioiden saattaminen pitkällä aikavälillä asianmukaiselle ja kestävälle tasolle sekä tämän tason säilymisen varmistaminen on Asianajajaliiton käsityksen mukaan tärkeää oikeusapujärjestelmämme toimivuuden sekä sen maantieteellisen kattavuuden kannalta.

Asianajajaliitto on esittänyt oikeusministeriölle, että oikeusapupalkkion määrä nostettaisiin 175 euroon. Tämä tulisi huomioida talousarvioita käsiteltäessä ja jatkettaessa oikeudenhoidon kokonaisresurssien tarkastelua kuluvalla vaalikaudella.

Helsingissä 13. päivänä lokakuuta 2023

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri